

КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНИЙ РЕСУРС ХОРТИНГУ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність. Повернення до національної автентичності, пов'язане із об'єктивними суспільними процесами в Україні, гостро відчувається у педагогіці. Невипадково, освітня реформа, яка охоплює складний комплекс проблем, включає й національне виховання.

Як галузь педагогічної науки, корекційна педагогіка не лише відповідає сучасній освітній ситуації в цілому, а й критично реагує на неї. Це пов'язано, в першу чергу з тим, що інтегруючись у загальні освітні процеси, вона покликана вирішувати своє провідне завдання – покращувати розвиток дітей, які від народження мають різні психофізичні особливості. Дуже важливо, здійснюючи пошук інноваційних підходів до виховання таких дітей, не лише орієнтуватись на прогресивний зарубіжний досвід, а й звертатись до власних, українських традицій. На нашу думку, уваги фахівців заслуговує хортинг. Адже, сучасний український хортинг – важлива складова загальнодержавної системи фізичної культури і спорту, патріотичного та духовного виховання, яка полягає у відродженні та вкоріненні українських бойових традицій, зміцненні здоров'я, розвитку фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей дітей. Це відбувається шляхом залучення їх до участі у різних заходах фізкультурно-оздоровчого характеру.

Виховну та філософську основу хортингу було закладено багатовіковими традиціями формування здорового спортивного духу людини, що передавалися від покоління до покоління, від часів сарматів – до Київської Русі, а далі – до запорозьких козаків. У міжнародному спортивному співтоваристві хортинг розвиває Всесвітня Федерація Хортингу (World Horting Federation), заснована в Україні у 2008 році. Вона є міжнародною громадською організацією фізкультурно-спортивного спрямування, що розвиває та культивує хортинг.

У вітчизняній корекційній освіті використовуються різні способи фізичного виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку: адаптивна фізична культура, кінезітерапія, ритміка та цілий ряд інших, які комплексно покращують психофізичний стан дітей. Однак, досвіду використання технології, яка б вирішувала ці завдання на ґрунті національних традицій, у спеціальній літературі нам не вдалось відшукати.

Метою статті стало дослідження доцільності та можливостей використання хортингу / елементів хортингу у вихованні дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін „хортинг“ має символічне тлумачення, оскільки походить від назви відомого в Україні острова Хортиця, де була розташована Запорозька Січ (2008 році), яка відіграла прогресивну роль в історії українського народу. На основі дослідження історичних джерел, які відтворюють тогочасну любов козацтва до Батьківщини; збереження та зміцнення козацько-лицарських чеснот; відображення у мистецтві оздоровчих, бойових, культурних, військово-патріотичних традицій Запорозької Січі тощо ми маємо змогу простежити виникнення хортингу.

Ідея відродження хортингу як комплексної системи самовдосконалення дитини заснованої на фізичному, морально-етичному та духовному вихованні, пов'язана із впливом давніх народних традицій, які передавалися від покоління до покоління.

Незважаючи на новизну поняття „хортинг“ та недостатнє поширення у психолого-педагогічній термінології, дослідники оперують ним та припускають доцільність різних трактувань: рухливий, активний, бадьорий, невтомний, динамічний, мобільний, жвавий, завзятий, моторний, прудкий, непосидючий, верткий, діяльний, меткий, шпаркий, енергійний тощо. Як бачимо, у самому тлумаченні терміну мають місце такі його характеристики, які дозволяють розглядати хортинг у контексті оздоровлення дітей.

Невипадково до навчальних програм включають елементи оздоровчого хортингу. Проте, як показують наукові розвідки, досліджень із обґрунтування теоретичних та методичних основ хортингу далеко не достатньо, особливо стосовно тієї категорії дітей, які потребують реабілітаційних заходів.

Дослідники розглядають хортинг як засіб розвитку координаційних здібностей дітей, оскільки досліджувана комплексна система самовдосконалення дитини, як зазначалось вище, сприяє вдосконаленню властивостей тіла (гнучкості; рівновагі; навичок руху вперед, назад, вліво, вправо, вгору, вниз); організації навчальної, виховної та розвивальної діяльності на основі покращення функціональних систем організму дитини; створенню безпечного освітнього середовища; пропагуванню здорового способу життя тощо [2; 4].

Дуже важливо, що виховна система хортингу містить вимоги етикету, дисципліну під час проведення занять, включає психічні, функціональні та вольові аспекти підготовки, що прищеплює прагнення до самовдосконалення та підтримання здоров'я дітей з раннього віку.

У проаналізованій нами літературі є свідчення доцільності практики застосування фізичних вправ з хортингу разом із загальнорозвивальними вправами. Таке поєднання, на думку авторів, дозволяє посилити ефект останніх. Це стосується, зокрема: створення фізіологічних передумов для зміцнення м'язового корсета; коригування сколіотичної осанки; формування і закріплення навички правильної постави; нормалізації функціональних можливостей найважливіших систем організму – дихальної, серцево-судинної тощо; підвищення неспецифічних захисних функцій організму [4].

Дослідники З. Діхтяренко, Е. Єрьоменко, М. Зубалій, В. Насенко, О. Семигал та інші констатують, що впровадження хортингу покликане сприяти не тільки фізичному вихованню, а й моральному, культурному та духовному зростанню. Можна погодитись із думкою науковців і практиків, що фізична та спеціальна підготовка з хортингу може стати основою формування основних рухових умінь і навичок у дітей. Стосовно використання елементів хортингу, слід відзначити, що вони збагачують заняття та роблять їх цікавішими для дітей різних вікових груп.

Одним із основних аспектів виховання особистісних якостей у системі хортингу є патріотизм. Вважається, що хортинг підносить патріотизм на рівень головної національної цінності. Як одне з найглибших людських почуттів, закріплених віками і тисячоліттями, патріотизм поєднує в собі любов до Вітчизни, гордість за свій народ, відповідальність за його минуле і сьогодення, готовність до його захисту [1].

Надбаний досвід використання хортингу у практиці фізичного виховання здорових дітей показує необхідність його структурування. Зокрема, описана практика багаторічної підготовки дітей гуртка (секції) хортингу, яка умовно поділяється на чотири етапи, кожен з яких передбачає специфічні завдання розвитку дітей певного віку (від 6–7 до 16–17 років). Враховуючи поставлене дослідницьке питання, наш науковий інтерес зосереджено на дітях старшого дошкільного віку, роботу з якими у практиці хортингу відносять до етапу початкової підготовки.

Дослідники практики хортингу на етапі початкової підготовки (6–7 до 7–8 років) вбачають зміст роботи у вирішенні таких завдань: зміцнення здоров'я, гармонійний розвиток функцій організму дітей; різнобічна загальна фізична підготовка та початковий розвиток спеціальних фізичних якостей; спеціальна рухова підготовка – розвиток здібностей щодо просторового орієнтування, опанування різних рухів; початкова технічна підготовка з хортингу (опанування окремих підготовчих елементів); вивчення дихальних вправ та вправ на відновлення організму; формування у дітей сталого інтересу до спортивних занять, взагалі, та з хортингу, зокрема; опанування мінімальних теоретичних знань із хортингу, засад спортивного режиму, вмінь і навичок із гігієни спорту; вивчення та удосконалення ритуалу хортингу (вивчення правил поведінки у спортивному залі, правил спортивного етикету відповідно до вимог Української Федерації Хортингу; освоєння правил особистої гігієни тощо) [4].

На нашу думку, окреслені завдання у адаптованому варіанті або їх елементи можна експериментально запровадити у процес корекційного виховання дітей з особливостями

психофізичного розвитку, а саме дошкільників з інтелектуальними порушеннями 6–8 років. В першу чергу, це стосується фізичного розвитку і безперечно, особистісного розвитку дітей цієї категорії в цілому. За таких умов, технологія хортингу може розглядатись як інновація, ефективність та доцільність якої зумовлена національними рисами підходу, доступністю методичних матеріалів, інтересом до виду спорту, який набуває поширення в Україні.

Важливої уваги, у цьому зв'язку, слід надати науковому обґрунтуванню доцільності такого експериментування, враховуючи особливості фізичного та особистісного розвитку дітей.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники, розкриваючи специфіку фізичного розвитку дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, виділяють ряд особливостей. Зниження тону кори головного мозку, на думку дослідників, утруднює розвиток основних рухів, призводить до нерівномірного розвитку сили м'язів, спричиняє скутість у рухових діях та втомлюваність при статичних позах. Найвні порушення серцево-судинної, дихальної, вегетативної систем призводять до аритмії, порушень частоти, глибини та ритму дихання, неузгодженості дихального акту з руховими діями. У дітей спостерігається порушення ендокринної системи, відставання у показниках фізичного розвитку відносно вікової норми, непропорційна будова тіла, різні відхилення в поставі тощо [3].

Зазначені фізіологічні відхилення та органічні ураження призводять до своєрідного фізичного розвитку, зокрема рухових здібностей дитини. У багатьох дітей рухові порушення, як правило, скомпенсовані і непомітні у побутовій діяльності. Водночас, вони стають помітними у процесі виконання складних рухів, зокрема таких, коли вимагається точне дозування м'язових зусиль, перехресна координація, просторово-часова організація моторного акту, словесна регуляція.

У зв'язку з цим, до завдань фізичного виховання дітей цієї категорії належать: подолання недоліків загального фізичного розвитку і на основі цього, формування правильної ходьби та бігу, а також інших природних рухів, вмінь узгоджувати їх виконання у складі групи, вироблення правильної осанки. Основні розділи роботи передбачають, загально-розвивальні і корекційні вправи, ходьбу, біг, стрибки, повзання, вправи для розвитку рівноваги та з м'ячем, шиккування, вправи для розвитку груп м'язів плечового поясу, ніг, рук, тулуба, рухливі ігри, загартування тощо. Дітям з тяжкими порушеннями розвитку рекомендовані заняття з лікувальної фізкультури. На нашу думку, окреслені завдання узгоджуються із завданнями щодо фізичного виховання, передбаченими першим етапом хортингу / елементами хортингу, викладеними вище.

Стосовно особистісного розвитку дошкільників із інтелектуальними порушеннями, то ці особливості висвітлені у фундаментальному вітчизняному дослідженні М. Матвєєвої, В. Синьова, О. Хохліної [5].

Проводячи паралель між поняттями особистість та самосвідомість, Л. Виготський стверджує, що особистість з'являється тоді, коли людина опановує свою поведінку, усвідомлює себе як певну єдність. Інакше кажучи, індивід може стати особистістю лише на певному рівні розвитку. Як відомо, в онтогенезі та дизонтогенезі, з раннього віку у дитини формуються передумови особистості та здійснюється цілеспрямована робота з особистісного розвитку. Незважаючи на це, у дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку мають місце суттєві труднощі формування таких складових особистісного розвитку, як свідомість, самостійність та соціальність. Як стверджують правознавці, юнак з інтелектуальним порушенням вважається особистістю, оскільки суспільство висуває до нього вимоги, щодо знання норм суспільного життя, правил поведінки, дієздатності, спроможності усвідомити власні дії та їх наслідки, відповідати за них.

Однак, аналіз результатів ряду досліджень (О. Северова, В. Синьова, М. Царидзе) свідчить, що у дітей старшого віку з інтелектуальними порушеннями переважає імпульсивна поведінка. Інакше кажучи, тривалий процес формування поведінки з дошкільного віку вимагає дієвих та різнобічних заходів, щодо її закріплення у досвіді дитини. Окрім цього, враховуючи труднощі, пов'язанні із свідомим, самостійним прийняттям рішень, формуванням особистісного ставлення до всього, що відбувається навколо, діти цієї категорії потребують оточення, яке б сприяло оволодінню поведінкою на такому рівні, на

якому вчинки можна розцінювати як вчинки розвиненої особистості. Хортинг, на нашу думку, і може стати, тим унікальним середовищем, де створюється сприятливе оточення для гармонійного фізичного та духовного розвитку особистості дитини.

Окрім цього, важливою особливістю, яка потребує врахування у розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, виступає переважання органічних потреб. Враховуючи труднощі формування соціальних та інтелектуальних потреб, розвиток соціальних інтересів вимагає значної уваги педагогів, в таких напрямках роботи: навчання самостійному структуруванню власного часу; наповнення власного часу цікавими справами; скерування дитячого дозвілля.

У корекційній педагогіці та спеціальній психології позиціонується твердження, що інтереси дітей з інтелектуальними порушеннями реалізуються під контролем педагогів / батьків. Припинення контролю зумовлює зникнення інтересу, а також провокує переважно імпульсивні дії дітей, їх відповідність неусвідомленим потребам. Проте наполеглива корекційно-виховна робота дає змогу сформувати у дітей з інтелектуальними порушеннями досить стійкі інтереси до праці, спорту, художньої діяльності тощо. Заняття / елементи занять з хортингу можуть розглядатись як важлива альтернатива існуючих напрямів роботи щодо формування соціальних та інтелектуальних потреб, розвитку соціальних інтересів, а також може виступати профілактичним засобом схильності до гіпертрофованості органічних потреб. Такі особливості хортингу полягають у педагогічній керованості, систематичності, дозованості, урахування національних традицій тощо.

Дослідники підкреслюють, що уже сформовані соціальні та інтелектуальні інтереси дітей з порушеннями інтелектуального розвитку характеризуються нестійкістю, поверховістю, невисокою інтенсивністю. Тому хортинг, як комплексна система самовдосконалення, сприятиме не лише напрацюванню окремих аспектів розвитку дитини, а також їх усвідомленню та закріпленню.

Зазначенні положення надто важливі, у зв'язку з тим, що поведінку дітей з інтелектуальними порушеннями, особливо у дошкільному віці, визначає схильність до навіювання. Висока сугестивність у процесі розвитку і дозрівання організму призводить до того, що діти не лише схильні потрапляти під вплив інших людей, а також можуть діяти всупереч власним бажанням. Вказана особливість дитячої психіки може відігравати як розвивальну (цілеспрямований педагогічний вплив), так і деструктивну (випадковий асоціальний вплив) роль. У цьому зв'язку, ефективність долучення дітей до різних видів діяльності корелює зі спрямованістю цієї діяльності на усвідомлення власних потреб та співвіднесення їх з вимогами суспільства. Тут важливо відмітити, що вирішення цих завдань покладено в основу філософії хортингу як технології, що передбачає групову взаємодію.

Переважаючі органічні потреби і мотивів, що їм відповідають, а також неспроможність, зумовлена інтелектуальною недостатністю, гальмують у дітей усвідомлення мотивів власної поведінки, визначають невисоку спонукальну силу та несформовану ієрархію мотивів. У процесі особистісного розвитку дітей цієї категорії спостерігається пригнічення боротьби мотивів, що зумовлює недостатнє засвоєння мотивів соціальної поведінки, труднощі усвідомлення мотивів власної поведінки. Враховуючи викладене увага педагогів націлюється на спонукування дітей до аналізу власної поведінки, навчання протистоянню безпосереднім імпульсам, передбаченню наслідків того чи іншого поведінкового акту. Враховуючи, що заняття / елементи занять з хортингу культивують дисципліну, прищеплюють прагнення до самовдосконалення, вони значною мірою сприяють важливим аспектам виховання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Таким чином, теоретичний аналіз та узагальнення наукових відомостей про хортинг / елементи хортингу як комплексну систему самовдосконалення дитини, засновану на фізичному, морально-етичному, духовному вихованні, пов'язану з давніми українськими народними традиціями, дозволяє констатувати її корекційно-виховний ресурс. Запровадження у процес корекційного виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями 6–8 років підходів до фізичного та особистісного розвитку, прийнятих у хортингу, розглядається нами як інновація, ефективність та доцільність якої зумовлена

національними рисами підходу, доступністю методичних матеріалів, інтересом до виду спорту, який набуває поширення в Україні.

Перспективи подальших розвідок. Експериментальне підтвердження корекційно-виховного ресурсу технології хортингу в особистісному розвитку розумово відсталих дітей. Адаптація хортингу як комплексної системи самовдосконалення для роботи з розумово відсталими дітьми (6–8 р.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров В. Впровадження елементів хортингу на уроках фізичної культури / В. Азаров // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2014. – Вип. 1. – С. 155–156.
2. Діхтяренко З. Дослідження основних понять хортингу: „виховання“, „хорт“, „хортинг“, „хортовий“, „хортове виховання“, у психолого-педагогічній та філософській літературі / З. Діхтяренко // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К. : Паливода А. В., 2014. – Вип. 1. – С. 56.
3. Еременко И. Г. Олигофренопедагогика : учебн. пособ. – К. : головное издательство объединения „Вища школа“, 1985. – С. 317.
4. Електронний фонд бази даних Української Національної Федерації Хортингу. Федерація твоєї Батьківщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.horting.org.ua>.
5. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини: підруч. / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.

REFERENCES

- 1 Azarov, V. (2014). *Vprovadzhennia elementiv khortynhu na urokakh fizychnoi kultury* [Implementation of elements of the Horting in the lessons of physical culture]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriia i metodyka hortynhu: Issue 1* (pp. 155–156). Kyiv: Palyvoda A. V.
- 2 Dikhtiarenko, Z. M. (2014). *Doslidzhennia osnovnykh poniat khortynhu: „vykhovannia“, „khort“, „khortynh“, „khortovyi“, „khortove vykhovannia“ u psykhologo-pedahohichnii ta filosofskii literaturi* [Research of the main meanings of Horting: „education“, „hort“, „horting“, „hortal“, „horting activity“ in the psychological, pedagogical and philosophical literature]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriia i metodyka hortynhu: Issue 1* (pp. 53–59). Kyiv: Palyvoda A. V.
- 3 Eremenko, I. H. (1985). *Olihofrenopedahohika* [Oligophrenopedagogics]. Kyiv: „Vyshcha shkola“.
- 4 *Elektronnyi fond bazy danykh Ukrainskoi Natsionalnoi Federatsii Khortynhu. Federatsiia tvoiei Batkivshchyny* [Electronic fund of database of Ukrainian horting federation. Federation of your homeland]. Retrieved from <http://www.horting.org.ua>.
- 5 Synov, V. M., Matvieieva, M. P., & Khokhlina, O. P. (2008). *Psykhohohiia rozumovo vidstaloï dytyny* [Psychology of mentally retarded child]. Kyiv: Znannia.

Лілія Ханзерук, Ірина Волошин.

Корекційно-виховний ресурс хортингу у роботі з дошкільниками з порушеннями психофізичного розвитку.

У статті автори вперше звертаються до теоретичного аналізу технології хортингу як корекційно-виховного ресурсу у роботі з дошкільниками, які мають порушення психофізичного розвитку. Позиціонується думка, що у здійсненні пошуку інноваційних підходів до виховання таких дітей, дуже важливо орієнтуватись не лише на прогресивний зарубіжний досвід, а й звертатись до власних, українських традицій, однією з яких є хортинг. На основі аналізу сучасної освітньої ситуації та ключових особливостей розвитку дітей досліджуваної категорії, автори обґрунтовують доцільність використання хортингу / елементів хортингу як комплексної системи самовдосконалення дитини, заснованої на фізичному, морально-етичному, духовному вихованні, яка пов'язана з давніми українськими народними традиціями. Ефективність та доцільність технології хортингу зумовлюється не лише національними рисами підходу, а й доступністю методичних матеріалів, інтересом до

виду спорту, який набуває поширення в Україні. Констатуючи корекційно-виховний ресурс хортингу / елементів хортингу, автори визначають необхідність експериментального запровадження підходів до фізичного та особистісного розвитку, прийнятих у хортингу, у процес корекційного виховання дошкільників з інтелектуальними порушеннями 6–8 років.

Ключові слова: хортинг / елементи занять із хортингу; дошкільники з порушеннями психофізичного розвитку; інноваційні підходи до виховання; сучасна освітня ситуація; корекційно-виховний ресурс.

Liliya Khanzeruk, Iryna Voloshyn.

The Drahomanov National Pedagogical University (Pyrohova Str. 9, Kyiv, Ukraine).

Correction-educational value of Horting at work with children having disorders of psychophysical development.

In the first article, the authors refer to theoretical analysis technology Horting as correctional and educational resource in working with preschool children with impaired mental and physical development. Positioned opinion that the implementation of finding innovative approaches to education of these children, it is important not only oriented on progressive international experience, but also apply to own Ukrainian traditions, one of which is Horting. Based on analysis of current education situation and the key features of the children studied categories, the authors justify the appropriateness of Horting / Horting elements as an integrated system of self-improvement of the child based on the physical, moral, ethical, spiritual upbringing that is associated with the ancient Ukrainian folk traditions. The effectiveness and appropriateness of technology Horting conditioned not only national characteristics approach, but also the availability of teaching materials, interest in the sport is gaining in Ukraine. Noting correctional and educational resource Horting / Horting elements, the authors determine the need for the pilot implementation of approaches to physical and personal development adopted in Horting in the process of remedial education of preschool children with intellectual disorders 6–8 years.

Key words: Horting / elements Horting classes; preschoolers with impaired mental and physical development; innovative approaches to education; current educational situation; correctional and educational resource.

Лилия Ханзерук, Ирина Волошин.

Корекційно-виховний ресурс хортингу у роботі з дошкільниками з порушеннями психофізичного розвитку.

В статье авторы впервые обращаются к теоретическому анализу технологии хортинга как коррекционно-воспитательного ресурса в работе с дошкольниками, которые имеют нарушения психофизического развития. Позиционируется мнение, что в осуществлении поиска инновационных подходов к воспитанию таких детей, очень важно ориентироваться не только на прогрессивный зарубежный опыт, но и обращаться к собственным, украинским традициям, одной из которых является хортинг. На основе анализа современной образовательной ситуации и ключевых особенностей развития детей исследуемой категории, авторы обосновывают целесообразность использования хортинга / элементов хортинга как комплексной системы самосовершенствования ребенка, основанной на физическом, морально-этическом, духовном воспитании, которая связана с древними украинскими народными традициями. Эффективность и целесообразность технологии хортинга определяется не только национальными чертами подхода, но и доступностью методических материалов, интересом к виду спорта, который получает распространение в Украине. Констатируя коррекционно-воспитательный ресурс хортинга / элементов хортинга, авторы определяют необходимость экспериментального внедрения подходов к физическому и личностного развития, принятых в хортинга, в процесс коррекционного воспитания дошкольников с интеллектуальными нарушениями 6–8 лет.

Ключевые слова: хортинг / элементы занятий по хортингу; дошкольники с нарушениями психофизического развития; инновационные подходы к воспитанию; современная образовательная ситуация; коррекционно- воспитательный ресурс.